

УДК 37.013.73

Л.М. ХАРЛАШ

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ВІДКРИТОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Харлаш Людмила Михайлівна – Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, завідувача науково-дослідною лабораторією інтенсивного і дистанційного навчання кафедри управління інформаційно-освітніми проектами

Розглянуто філософський підхід до впливу сучасних трансформацій у суспільстві на відкритість системи освіти, виявлено концептуальні засади відкритої освіти. Підкреслено актуальність подальших досліджень проблеми відкритості в освіті та відзначено технології дистанційного навчання і мережевого спілкування як інструменти відкритої освіти.

Ключові слова: інформаційне суспільство, відкрите суспільство, відкрита освіта, мережеві спільноти.

Рассмотрен философский подход к воздействию современных трансформаций в обществе на открытость системы образования, выявлены концептуальные основы открытого образования. Подчеркнута актуальность дальнейших исследований проблемы открытости в образовании и отмечены технологии дистанционного обучения и сетевого общения как инструменты открытого образования.

Ключевые слова: информационное общество, открытое общество, открытое образование, сетевые сообщества.

Considered philosophical approach to the influence of modern transformations in society to open education system, identified conceptual principles of open education. Underlined the urgency of further research openness in education and noted the distance learning technologies and network communication as tools of open education.

Key words: information society, an open society, open education, networking community

© Л.М. Харлаш, 2012

Постановка проблеми. У другій половині ХХ сторіччя з'являються одночасно концепція інформаційного суспільства та концепція постіндустріалізму. Обидві концепції визначають новий етап розвитку цивілізації, який характеризується стрімким розвитком процесів глобальної інформатизації. В цей час активно розробляються і впроваджуються інформаційні технології, які набувають характеру системної інновації, викликаючи економічні, політичні, соціальні перетворення та навіть зміни в освітній сфері.

В інформаційному суспільстві домінуючою стає організаційна діяльність, яка підвищує значущість інформаційних ресурсів та приводить до технологізації людське спілкування. Інформаційне суспільство засноване на інтенсивній взаємодії знань людини і інформації, а інформаційно-технологічна система освіти є його найважливішою підструктурою, в якій знання та інформація складають основну предметність взаємодії суб'єктів даної підсистеми. Саме тому інформаційні технології стають фундаментом сучасної освіти.

Технології віртуальної реальності радикально змінюють систему освіти, його форми і методи, бо створюють нові, які раніше не існували, способи комунікації учасників освітнього процесу. Цифрові телекомунікаційні технології орієнтовані не стільки на посилення розумових можливостей людини, скільки на розширення і поглиблення її почуттів і, навіть, на радикальне перетворення способів мислення. Сучасна цивілізація відчуває нагальну необхідність у створенні глобальної системи освіти, яка органічно включала б у себе локальні, регіональні і національні системи освіти при збереженні їх унікального етнокультурного ядра. Система освіти

є особливою сферою соціальної практики, в якій, з одного боку, здійснюється відтворення накопчених у минулому знань, а з іншого закладається і визначається образ життєдіяльності як окремої майбутньої особистості, так і всього суспільства в цілому, маючи подвійну часову спрямованість: і в минуле, і в майбутнє. Таким чином, наука отримує особливе поле предметності - вивчення впливу масових соціальних практик відкритого громадянського суспільства на посилення відкритості системи освіти та філософський підхід до вищезазначеної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання теорії громадянського відкритого суспільства разом з поняттям відкритої освіти продовжують привертати увагу як вітчизняних (Ю.М.Богачков, В.Ю.Биков, О.Є.Висоцька, В.О.Гравіт, В.М.Кухаренко, П.П. Круть, В.В.Олійник, О.В.Овчарук, М.І.Романенко, С.О.Терепицій, В.П.Яковець та ін.), так і зарубіжних (О.А.Попов, А.В.Федоров, К.Лінч, Т.Піюа, В.Кумар, Н.Луман, М.Маклюен, О.Макграт, М.Хайм та ін.) вчених. Автори С.У.Гончаренко, А.М.Гуржій, М.І.Жалдак, Ю.О.Жук, М.З.Згуровський, Л.І.Зязюн, Г.О.Козлакова, К.В.Корсак, В.Г.Кремень, В.І.Кушерець, О.П.Мінцер, М.І.Михальченко, Н.В.Морзе, І.Ф.Надольний, В.О.Огнев'юк, І.В.Прокопенко, А.О.Стогній, Н.Ф.Тализіна та ін. розглядають інформатизацію освіти в контексті суспільних трансформацій, реформ освіти, управління інформаційними базами даних в освіті, розроблення теоретично-методичних аспектів застосування інформаційних технологій в освіті, комп'ютеризованої технології обробки інформації, інформаційно-програмного забезпечен-

ня дистанційної освіти, генезису інформаційного суспільства, ефективності управління навчальним закладом та освітніми системами, комп'ютеризації школи, професійно-технічної та вищої освіти тощо. Т.Бетсон, Н.Пагарія і В.Кумар стверджують необхідність поширення інформації про нові засоби, здатні допомогти у подоланні найважливіших інституційних перешкод на шляху розвитку відкритої освіти (відновлення «соціального» характеру навчання). К. Лінч розвиває погляди, за якими навчання – це, передусім, участь особи у певній неперервній діяльності.

Мета дослідження. Визначення філософських засад впливу сучасних трансформацій у суспільстві на відкритість системи освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «відкритого» і «закритого» суспільств ввів у науковий обіг А.Бергсон при розгляді теми прогресу людського суспільства, відповідно до двох типів моралі: статичної і динамічної. Статична мораль (система звичок, стійких стереотипів соціальної інстинктоподібної поведінки, яка авторитарно підтримується задля збереження соціальної дисципліни та ієрархічно субординованого порядку) зумовлює існування «закритих суспільств». Динамічна мораль (особистісне втілення принципів людської свободи, творчості, любові, і т.п.) зумовлює існування «відкритого суспільства». «Відкрите суспільство» - це не стала структура, а творчий еволюційний процес, співвіднесеність якого до світового цілого втілюється в енергії діяльності конкретних історичних осіб, які в процесі своєї творчої діяльності переживають унікальні відчуття відкритості, любові і співпричетності до космічної творчості і ці свої відчуття здатні передавати масам [1].

К.Поппер зазначив, що «відкрите суспільство» - це суспільство, де громадяни активно і свідомо залучені до соціальної активності і не перекладають відповідальність за своє життя на державу, вождя чи популярного харизматичного політичного лідера. «У відкритому суспільстві індивіди змушені ухвалювати особисті рішення» [2, 1, 196].

Громадянське суспільство – це, насамперед, «відкрите суспільство», в якому, окрім констатації свободи самоорганізації колективів і груп людей, передбачається також і виявлення таких цінностей, як доброзичливість, привітність, дружелюбність. Вказані цінності вкорінені в почуттях людської відкритості, довір'я, приязності і мають особистісний рівень вираження.

Сучасна освітня парадигма спрямована на різнобічний особистісний розвиток людини (з урахуванням її індивідуальних здібностей, нахилів і можливостей, загальноосвітніх і професійних освітніх намірів тощо), на формування її готовності до соціалізації в суспільстві. Ще М. Шелер націлював на постійну готовність людини сприймати будь-яку нову інформацію про предмет своєю зацікавленістю («готовність до здивування»).

У кінці ХХ століття – на початку ХХІ століття стратегією розвитку вітчизняної освіти були визначені особистісно-зорієнтоване навчання і виховання, а механізмами його здійснення - процеси, пов'язані з суб'єктивним аспектом життєтворчості

- самовизначенням, самореалізацією, самоаналізом, самоідентифікацією, саморегуляцією. Це, у свою чергу, сприяло поширенню поняття відкритої освіти, сутність якого дає можливість вдаватися до різних інтерпретацій і навіть конфліктів між ними.

Сама ж відкрита освіта покликана реалізувати права людини на якісну освіту й вільне здобування знань на сучасному етапі розвитку суспільства. На основі цієї парадигми формується система сучасних цілей освіти, які передбачають відповідний розвиток педагогічних систем (передусім, осучаснення змісту освіти, впровадження нових педагогічних технологій, що мають застосовуватися у відкритому навчально-виховному процесі), а також розвиток технологій управління відкритою освітою на всіх її організаційних рівнях [3]. Зокрема, П.П.Круть розглядає феномен відкритої освіти у різних контекстах, пов'язуючи атрибутивні характеристики відкритості з ідеєю і феноменом свободи [4].

Сьогодні з бурхливим розвитком інформаційних технологій та швидким поглинанням новітнього у сфері освіти реформуванням і трансформацією освітніх систем відбулися зміни, які вплинули на поширення поняття відкритості в освіті. Значні зміни в освітній сфері відбулися на тлі винайдення нових і вдосконалення існуючих технологій машинної обробки інформації і телекомунікацій; рух відкритої освіти став можливим завдяки цьому аспекту сьогоdnішнього технічного прогресу й багато в чому ним визначається. На переконання Т.Лійосі і В.Кумара, «історія освіти - це історія відкриття освіти». Йдеться про відкриття усіх сторін та елементів освітнього процесу, зняття «завіси незнання» не тільки з того, чого навчає конкретний викладач, а й відкриття для викладачів знання (у реальному часі) про те, як і що навчають колеги у сусідній аудиторії і на іншому континенті, для батьків - чим відрізняються навчальні програми і методи викладання у різних навчальних закладах, для суспільства - якою є об'єктивна якість освіти у різних освітніх установах, для роботодавців - що саме і як робив та чого справді навчився випускник навчального закладу - кандидат на певну вакансію – протягом років навчання [5, 8].

У Щорічному Посланні Президента України до Верховної Ради у 2012 році зазначено, що поняття «відкрита освіта» охоплює різні види освітньої діяльності, в яких знання, ідеї і значущі складові методики та організації освітнього процесу вільно поширюються і використовуються за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Відкрита освіта, незважаючи на тісний зв'язок з інформаційно-комунікаційними технологіями, не обмежується самою лише інформатизацією освіти [6, 169].

Для розуміння сутності відкритої освіти скоріше краще з'ясувати чим не є відкрита освіта, а саме:

- Відкрита освіта не зводиться виключно до відкритого доступу до навчальних і освітніх матеріалів;

- Відкрита освіта - це не синонім дистанційної освіти;

- Відкрита освіта не є «альтернативною осві-

тою», яка за допомогою комп'ютерних і комунікаційних засобів дає можливість досягати небачених навчальних результатів [6, 9-10]. Актуальність таких застережень обумовлена тим, що багато авторів виявляють схильність зводити поняття відкритої освіти і пов'язаний з ним процес лише до певних його сторін, випускаючи з уваги його комплексний характер та іноді навіть плутаючи мету із засобами її досягнення.

Якщо до зовнішніх зв'язків віднести зв'язок між суспільством і державою, а також системою освіти в цілому і конкретними освітніми установами; а до внутрішніх зв'язків – зв'язок між викладачами, викладачами і тим, хто навчається, тим, хто навчається і тим, хто навчає адміністрацією навчальних закладів та викладачами і тим, хто навчається, то, таким чином, відкрита освіта виступає явищем, що здатне надати системі викладання і навчання у школі на всіх рівнях - від окремого навчального закладу до міжнародних фахових спільнот - якісно нового рівня як внутрішніх, так і зовнішніх ліній комунікацій. Останнє завдяки посиленню зв'язності системи освіти, її внутрішньої і зовнішньої мобільності приведе до значного поліпшення якості освіти. Зростання ж кількості та інтенсивності ефективних зв'язків у системі освіти підвищує рівень прозорості самої системи.

Важливим принципом відкритої освіти є те, що «освіту можна поліпшити за рахунок зростання доступності освітніх ресурсів і засобів та використання колективного теоретичного і практичного розуму освітньої спільноти. Визначальні риси відкритої освіти групуються навколо понять наочності, соціальної взаємодії, спільного творення цілей і моделей та безперешкодного доступу до ресурсів» [6, 20, 30].

Ще Д.Д'юї наголошував на потребі навчання задля продовження суспільства. Сучасна школа - один із найважливіших шляхів передання досвіду. Людина живе у спільноті завдяки реаліям, які поділяє спільно з іншими, а спілкування є тим шляхом, що веде до їхнього однакового розуміння. Такими спільними для всіх реаліями, що творять ядро суспільства, є цілі, вірування, прагнення, знання, однакове розуміння (одностайність поглядів). Такі речі неможливо просто передати від однієї особи до іншої. Саме спілкування здатне витворити одностайність у спільноті, забезпечивши її учасникам приблизно однаковий емоційний та інтелектуальний заряд, подібно до способу реагування на сподівання чи потребу [7].

Сьогодні Інтернет як глобальна мережа комунікацій змінює характер політичних, економічних, культурних процесів, виявляючи себе у вигляді різноманітних «віртуальних територій» [8, 282]. Враховуючи цей факт, відкрита освіта сьогодні намагається не тільки пропонувати чітко структуровані системи для навчання, контент яких «наповнений» різноманітним мультимедійним матеріалом, а пропонує творчий підхід, пов'язаний із живим спілкуванням на всіх етапах навчання. Нові мережеві технології дають можливість людям зі спільними інтересами знаходити одне одного, обмінюватися думками і працювати разом. Взаємне

навчання, взаємна освіта згуртовані на ідеї розуміння чогось через спілкування і через взаємодію, спрямовану на вирішення певних проблем – не лише навчатися чомусь, але й як навчатися.

Д.Д'юї вказує на характер людських стосунків як на взаємодію деталей механізму, коли особи використовують одне одного задля бажаного результату без будь-яких емоційних та інтелектуальних схильностей і погоджень. Таке використання передбачає існування деякої переваги завдяки фізичним даним, становищу, умінням, технічним можливостям, механічним чи фінансовим засобам. І доки стосунки між батьками й дітьми, учителями й учнями, працедавцями і наймачами, керівниками і підлеглими залишатимуться на цьому ж рівні, доти вони перебуватимуть поза суспільною сферою, незалежно від того, наскільки близько стикатимуться в повсякденній діяльності перелічені суб'єкти. Тому вирішальними є не діяльність та її наслідки, а спільні, узгоджені цілі й спілкування за інтересами [7].

Наближеність до життя сьогодні є найважливішою умовою існування відкритості в освіті. Тому в перебудові освітньої сфери необхідно враховувати спілкування як здатність не тільки навчальну, а й виховну, бо один мовець, поділившись власними думками і почуваннями, впливає на позицію і ставлення іншого. Важливим аспектом взаємного навчання є те, щоб не тільки «навчатися чомусь», а й «навчатися бути» повноцінним і повноправним учасником у чомусь. Для спілкування необхідно сформулювати думки із власного досвіду. Процес формування виходить за межі внутрішнього світу суб'єкта. У ньому враховано, з якої перспективи сприйматимуть інформацію, наскільки важливою і пов'язаною з життям стане вона для співрозмовника, чи зможе він оцінити її. Суспільне життя в освітній сфері поглиблює досвід, стимулює і збагачує уяву, формує відповідальність за точність, неповторність тверджень і думок. «Неоднаковий рівень у досягненнях старших і молодших зумовлює навчання молоді, що, своєю чергою, стимулює передавання досвіду молодим і забезпечує його активний обмін та відтворення» [7].

У сфері освіти нова соціальна форма - мережеве суспільство - набуває глобального вигляду, відрізняючись при цьому конкретними проявами, і має істотні відмінності у своєму впливі на життя людей залежно від історії, культури і соціальних інститутів. Вимога раціонального навчання (перетворення інформації, отриманої в процесі освіти, у конкретні знання) стає рушійною силою нової економіки, яка базується на культурі: культурі інновацій, культурі ризику, культурі очікувань і, врешті-решт, культурі здійснення сподівань на майбутнє. «Інтернет - це також кардинальне зростання соціальної взаємодії» [9,65].

Освітню діяльність людини можна розглядати через поняття навчальної практики як руху суб'єкта у штучно створеному просторі, в якому існують як елементи самої діяльності, так і умови організації рефлексії та самовизначення. Організація педагогічної діяльності передбачає розв'язання двох задач – організацію освітнього простору та

організацію умов для індивідуальної рефлексії, змістом якої є траєкторія суб'єкта навчальної практики (особистісна освітня траєкторія). Якщо розглядати практики відкритої освіти, то дистанційне навчання як інструмент реалізує організацію освітнього простору значною мірою через «закриті» ресурси, а умови для самоспрямування у навчанні – через «відкриті» ресурси. Освітні практики сьогодні є підтвердженням у необхідності створення спільнот в освіті для відтворення нової якості людини ХХІ століття.

Перспектива оформлення сучасних освітніх практик пов'язана з появою нового сенсу для інститутів дитинства та інститутів дорослішання, які орієнтовані на варіативну, не пов'язану з жодною громадською стратою, з жодною конкретною професійною діяльністю норми дорослого життя (на-

приклад, перевага через соціальне визнання престижу виду діяльності) [10, 233].

Висновки. У відкритому інформаційному суспільстві визначальною тенденцією сучасного освітнього процесу повинна стати інтеграція, а не подальша диференціація різних способів цивілізаційного освоєння світу. Застосування в освітніх процесах технологій мережевого спілкування може забезпечити зовнішню мотивацію суб'єктів освітньої діяльності, яка була втрачена в процесі переходу від індустріального суспільства до інформаційного (постіндустріального). Технології дистанційного навчання як один із інструментів відкритої освіти у поєднанні з мережевими спільнотами нададуть суб'єктам освітнього процесу можливості не тільки адаптуватися в існуючому суспільстві, а й реалізувати себе в ньому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гордієнко В. Синергетична інтерпретація громадянського суспільства. [Електронний ресурс] / Матеріали I Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції 20-22 січня 2010 року: – Режим доступу: <http://udau.edu.ua/library.php?pid=1387>.
2. Поппер Карл. Відкрите суспільство та його вороги:Т.1,2 / К. Поппер.; пер. с англ. Олександр Коваленко – К.: Основи, 1994. – Т. I: У полоні Платонових чарів. – 1994. – 444 с.
3. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти: [монографія] / Биков В. Ю. – К.: Атіка, 2008. – 684 с.: іл.
4. Круть П. П. Відкрита освіта: плюралізм інтерпретацій / П. П. Круть // Мультиверсум. - Київ: Український центр духовної культури. – 2004. – № 42. – С.176-183.
5. Відкрита освіта: колективний розвиток освіти через відкриті технології, відкритий контент і відкрите знання / За редакцією Тору Ійосі та М. С. Віджая Кумара / Пер. з англ. А. Іщенко, О. Насика. – К.: Наука, 2009. – 256 с.
6. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: НІСД, 2012. – 256 с.
7. Д'юї Джон. Демократія і освіта / Пер. з англ. І. Босак, М. Олійник, Г. Пехник. – Львів: Літопис, 2003. - 294 с.
8. Висоцька О.С. Випереджаюча освіта для сталого розвитку: методологія, методика, технології: начально-методичний посібник / О.С.Висоцька, – Дніпропетровськ: Видавництво «Акцент ПП», 2012. – 292с.
9. Онопрієнко В., Онопрієнко М. Інтернет і наука в глобалізованому світі / В. Онопрієнко, М. Онопрієнко // Вісн. НАН України. – 2008. – № 1. – С. 63-66.
10. Попов А.А. Открытое образование: философия и технологии. / Попов Александр Анатольевич – М.:Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – 256 с. – (Психология, педагогика, технология обучения)